

F. Geerz: Historische Karte von Dithmarschen, Eiderstedt, Helgoland (etc.). Red. für die Zeit von 1643 bis 1648, mit besonderer Berücksichtigung der vor dem Jahre 1643 untergegangenen Köge, Kirchen, Ortschaften etc. Berlin (im Selbstverlage des Verf.) 1886.

— — **Historische Karte von den Nordfriesischen Inseln Nordstrand, Pellworm, Amrum, Föhr, Sylt etc., der continentalen Marsch zwischen Hever u. Königsau, sowie von der Friesischen Vorgeest.** Red. für die Zeit von 1643 bis 1648 mit besonderer Berücksichtigung der vor dem Jahre 1643 untergegangenen Köge, Kirchen, Ortschaften etc. Berlin (im Selbstverlage des Verf.) 1888.

Slesvigeren F. Geerz, der døde ifjor som preussisk Generalmajor og Æresdoktor ved Universitetet i Kiel, var en meget dygtig og flittig Kartograf og havde i henimod et halvt Aarhundrede arbejdet med sit Hjemlands Kartografi. Allerede i Firtierne udgav han et godt Kaart over Hertugdømmerne, i 1859 fremkom hans ansete og grundlæggende Arbejde om Nordalbingiens Kartografi, senere har han, saavidt mig bekjendt, ledet den store preussiske Opmaaling af Provinsen, og som Olding gav han sig til at udarbejde de ovennævnte Kaart over Holstens og Slesvigs Vestkyst. I rent teknisk Henseende ere disse Kaart ligefrem mønsterværdige, ved deres Udarbejdelse er der ikke sparet hverken paa Tid eller Flid, de ere trykte paa tykt Velin, og da deres Udgivelse kun har været mulig ved store pekuniære Ofre fra Forfatterens Side, staa de som et smukt Vidnesbyrd om hans Kjærlighed til Opgaven og Hjemstavn.

Som det ses af Titelen ere de Kystkaart, der naa fra Glückstadt til noget Nord for Rømø, altsaa næppe op til den nuværende jyske Grænse, men paa en indskudt Karton er Kystegnen op til Blaavandshuk taget med, om end i formindsket Maalestok, og efter Planen skulle de give ikke alene et Billede af Landets Topografi og af dets politiske Udstykning for 240 Aar siden, men ogsaa af dets daværende Kystlinjer, dets Inddigning, Vaddernes og Havstrømmenes Form og de ved Oversvømmelserne fremkaldte Ændringer i Landets fysiske og topografiske Udseende, og til yderligere Vejledning har Forfatteren

desuden indtegnet den nuværende Kystlinje (for 1878) i rødt, hvorved man med ét Blik skulde kunne overse, hvad der er tabt til eller vundet fra Havet i de forsvundne 230 Aar. Enhver sagkyndig Dommer vil sikkert indrømme, at dette er mere end nok, men Forfatteren gaar endnu videre. Paa en særskilt Karton: „Veränderungen der Nordseeküste in dem Zeitraum von 230 Jahren“, søger han at give et koncist Billede af Landets Omdannelse i det angivne Tidsrum, og for end yderligere at tydeliggjøre den interessante Landsdels Ændringer i en lang historisk Tidsperiode er han ikke vejen tilbage for at indtegne de Kirker og Byer, der her skulle være forsvundne siden 1362 („den store Menneskedrukning“) eller enkeltvis siden Begyndelsen af det 13de Aarhundrede.

Vor Literatur kjende flere Forsøg i samme Retning. Den slesvigske Præst Dr. Jensen har i sin kirkelige Statistik forsøgt noget lignende for det gamle Nordstrands Vedkommende, og i Annal. for Nord. Oldkyndighed 1853 har J. N. Schmidt givet en kartografisk Revision af Johannes Mejers historiske Kaart over hele Nordfrisland; men mellem disse Forfattere og F. Geertz er der den store og meget væsentlige Forskjel, at Kaartene hos dem kun fremtræde som beskedne Illustrationsbilag til store historiske Afhandlinger. De gjøre Rede for Kaartets Indhold, Skridt for Skridt søge de at bevise deres Opfattelses Rigtighed, og hvor Beviset brister, formaa de dog altid at anføre noget til Støtte for deres Mening. Hos Geertz findes intet saadant. Hans Kaart ere ikke ledsagede af nogen Afhandling eller Memoire, og det allerførste Spørgsmaal, der paatvinger sig en ved Synet af disse Kaart, er derfor: Hvorfra véd Hr. Geertz egentlig alt dette? Hvorledes kan han være vidende om Kystens nøjagtige Form eller rigtige matematiske Beliggenhed for 230 Aar siden? thi en saadan Nøjagtighed maa jo dog til, naar man i vor Tid vil efterkartere Kysten og give et paalideligt Billede af dens Forandringer i det mellemliggende Tidsrum. Uden en saadan Basis, uden et saadant sikkert Udgangspunkt er det hele jo dog ikke andet end Gjætværk og Slumpetræf og har i hvert Fald ingen videnskabelig Betydning.

Men uheldigvis har Geerz ikke en saadan Basis. Med den største Forbavselse ser man, at han har lagt Johannes Mejers Kaart hos Dankwerth til Grund for hele Fremstillingen, og hans Kaart give altsaa ikke et Billede af Forskjellen mellem Kystformationerne i Aaret 1648 og i Aaret 1878, men af Forskjellen mellem Johannes Mejers Tegning af denne Kyst og den nuværende videnskabelige Opmaaling. Deri bestaar Kaartenes Hovedfejl. I min Afhandling om Johannes Mejer (Hist. Tidsskr. 6. R. I. B.) har jeg udførlig paavist, hvilket Hast- og Jaskværksarbejde hans Kaart vare og nødvendigvis maatte være, sete fra et Nutidsstandpunkt, og særlig naar de — som her — stilles sammen med moderne Kartografi. Af en Kartograf, der ser sig i Stand til at kaartlægge $12\frac{1}{2}$ Mil i en god Sned Dage, der gjør sig færdig med Kystegnen mellem Tønder og Varde i en tilsvarende kort Tid, og der ikke indlader sig paa trigonometriske Maalinger, kan man hverken forlange korrekte Linjer eller brugbar Nøjagtighed. Mejer har jo ogsaa tegnet „gode“ Kaart over Jylland eller Sjælland, men man vilde komme til artige Resultater, hvis man benyttede dem paa samme Maade som Geerz, hvis man ansaa dem for saa paalidelige historiske Dokumenter, at man kunde paavise Landets Forandringer ved blot at indtegne den nuværende Kystlinje paa dem. Man vilde da kunne eftervise, at ogsaa disse Lande have været Gjenstand for store, hidtil ganske ukjendte Naturomvæltninger. Det vilde vise sig, at Sjælland havde mistet flere Mile i øst-vestlig Udstrækning, at Stevns Klint paa en højst mysteriøs Maade havde voxet sig bred og stor paa Kjøge Bugts Bekostning o. s. v. o. s. v. Men det er netop den Art Urimeligheder, Geerz kommer til paa sine historiske Kaart. Herhen hører i første Linje, at de fleste Smaaøer skulle have forskudt sig imod Øst næsten helt ud over sig selv, og at endogsaa de høje Gestøer have undergaaet mærkelige Forskydninger og Forvridninger.

Jeg skal anføre et Par Exempler. Nord for Højer skyder en fast Gestaas (Emmerlev Klint) sig i en Højde af 50 til 60 Fod helt ud til Havet, den bestaar af faste Jordarter, den er beskyttet mod Vesterhavets værste Angreb først af de foran-

liggende Øer Sild og Rømø og dernæst af Jordsand Flak, men ikke desmindre skal Havet siden 1648 her have gravet sig over 1 Kilometer, flere Tusind Alen, ind i Landet, og det uden at nogen før Geerz har været opmærksom paa denne Hændelse. Paa Silde østvendte Halvø ligger Morsum Klif, der bestaar af faste Sand- og Stenmasser og hæver sig 80 Fod over Havet; denne Del af Øens Kyster er fuldstændig værnet imod Vestenstormenes Angreb og kan kun paavirkes af det flakke Vaddelhavs Fralandsbølger, men alligevel skal den siden 1648 have mistet en Kyststrækning, der paa sine Steder er 3 Kilometer bred og under selve Morsum Klif henimod 2. Uden gode historiske Beviser vil ingen tro paa den Slags Ting. — Sagen er simpelthen den, at det, Geerz søger at give, slet ikke kan gives. Det 17de Aarhundredes Kartografi er altfor ussel til at kunne afgive Grundlaget for en videnskabelig Fremstilling efter Nutidens Fordringer, og saa vil Uheldet desuden, at Forfatteren ikke har kjendt flere af Datidens bedste kartografiske Arbejder. Samtidig med eller umiddelbart før Mejer bleve Dele af Nordfrisland kaartlagte dels af Joh. Wittmack, der var Digegreve i Bredsted Amt, dels af Joh. Behrens, der arbejdede for Hertugen paa Gottorp. Deres Kaart have vi tildels endnu, og naar man endelig vil indlade sig paa en kritisk-kartografisk Fremstilling af Landets daværende Kystform og Udseende, ere disse Kaart ligefrem uundværlige. Geerz har ikke kjendt dem, men han vilde her have gjort Bekjendtskab med adskilligt, som Johannes Mejer i sit Hastværk sprang over, blandt andet nogle Halliger i Butsloot (som Nordtoft Hallig) og i Sundet mellem det gl. Nordstrand og Fastlandet (som Jens Haysens og Derne Hallig). Disse Smaaøer vare utvivlsomt til endnu 1640—48, men paa Geerz' Kaart søger man dem forgjæves.

Om Kaartenes rent antikvariske Side er det uforment at sige meget. Forfatteren har gjort Tilløb til at underkaste Mejers Topografi over det gamle Nordfrisland en kritisk Vurdering, men han er ikke naaet ret vidt. En Del af den gamle Kartografs værste Fabelnavne paa forsvundne Byer og Kirker ere blevne erstattede med det ubestemte N. N., men

Hovedmassen gjengives med samvittighedsfuld Omhu. Ogsaa Geertz anser det for troligt, at Sild før 1362 har omfattet det meste af et Dusin Sogne, og paa Vaddet udenfor Ribe, omkring Manø og Rømø, indtegner han henimod en Snes forsvundne Kirker!

P. Lauridsen.
